

УДК 364:37.013.42

DOI: 10.24144/2524-0609.2022.51.32-36

Волошин Олена Романівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра медико-біологічних дисциплін, географії та екології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м.Дрогобич, Україна
olenavoloshyn2015@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-5710-4810>

Мусієнко Олена Володимирівна

кандидат біологічних наук, доцент
кафедра фізичного виховання, спорту і здоров'я
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького
м.Львів, Україна
musiyenko1976@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-0153-8262>

Білас Павло Петрович

асистент кафедри фізичного виховання, спорту і здоров'я
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького
м.Львів, Україна
bilaspavlo@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-8161-2671>

**РОЛЬ ШКІЛЬНИХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЧИННИКІВ У РОЗВИТКУ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1918 –
1939 рр.)**

Анотація. Взаємодія сім'ї, шкільних та позашкільних закладів освіти є однією з педагогічних передумов щодо розвитку здоров'язбережувальної освіти та ефективності виховання серед школярів здорового способу життя. Розв'язання цієї проблеми здійснюється на стику наук про суспільство та людину. Метою статті є визначення ролі чинників у розвитку здоров'язбережувальної освіти на західноукраїнських землях (1918 – 1939 рр.). У дослідженні ми використовували наступні методи: систематизації та аналізу науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження, пошуково-бібліографічний, інтерпретаційно-аналітичний та теоретичний для формування висновків дослідження. Слід зазначити, що міркування з приводу вирішальної ролі школи у формуванні в молодого покоління почуття відповідальності за власне здоров'я не є новими для педагогічної думки на західноукраїнських землях. Вони особливо актуалізувалися в 1920-х – 1930-х рр., у час перебування краю в складі новоутвореної польської держави – Речі Посполитої. До цього сприяли, з одного боку, задовільний стан охорони здоров'я населення на західноукраїнських землях на державному рівні, а з іншого, – низький гігієнічний – на побутовому рівні. Це, у свою чергу, зумовило чи не найвищий у Польщі показник смертності серед дітей, яка подекуди сягала 30%, а також зростання захворюваності на туберкульоз та інші інфекційні недуги. Результат дослідження показав, що стан шкільництва на західноукраїнських землях був зумовлений попереднім ходом історичного розвитку краю, його політичним та економічним становищем. Нами визначено, що управління освітою здійснювалося переважно в інтересах поляків, що негативно відбилося на розвитку шкільництва українців, євреїв. В багатьох селах краю не було початкових шкіл, високим залишався відсоток учнів, не охоплених обов'язковим навчанням. Як наслідок, західноукраїнські землі відставали за рівнем розвитку освіти від інших провінцій України.

Ключові слова: здоров'я, західноукраїнське шкільництво, здоров'язбережувальна освіта, здоровий спосіб життя, шкільний вік, учні.

Вступ. У західноукраїнському шкільництві поряд із соціальною спостерігалася і національна дискримінація, існувала диспропорція в кількості одно- і двокласних і багатокласних та виділових шкіл, в умовах навчання сільських і міських дітей, поляків і українців. Дискусія за модель національної школи позначилася на практиці і в програмних документах політичних партій, знайшла відгук серед різних верств суспільства і, зокрема, серед учителів, жіноцтва, студентства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення історико-педагогічної спадщини свідчить, що хоча український народ був розділений кордонами держав-загарбників, які намагалися денационалізувати його, на всіх українських землях велася активна боротьба за національну школу, яка б відповідала прагненню народу відродити, свою державність, зміцнювати національну свідомість, сприяти розви-

тку валеологічної освіти. Право на рідну школу відстоювали Ю.Дзерович, М.Драгоманов, А.Волошин, Г.Врецьона, В.Ільницький, В.Пачовський, С.Сірополко, І.Ющишин, та інші видатні українські діячі. Українська школа повинна опиратися на національний ґрунт, бути невіддільною від коріння свого народу, виростати з історії й традиції народу і на основі синтезу історії та потреб сучасності «будувати ідеал рідної школи, виробляти свої питомі різні дисципліни шкільного виховання і навчання» [6, с.195]. Школа мусить «жити під промінням національної ідеї, усе в ній мусить бути овіяне національним духом, а колоною її діяльності повинні бути свідомі національне члени народу» [9, с.229]. Школа повинна, на думку І.Ющишина, «дати українській дитині національну свідомість, виховати її здоровою, як в моральному аспекті, так і у фізичному та духовному, розбудити в ній національно-патріотичні

чесноти» [4, с.6].

Метою статті є визначення ролі чинників у розвитку здоров'язбережувальної освіти на західноукраїнських землях (1918 – 1939 рр.).

Методи дослідження: систематизація та аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження, пошуково-бібліографічний, інтерпретаційно-аналітичний та теоретичний для формулювання висновків дослідження.

Виклад основного матеріалу. «Проект на зміну державного шкільного закону від 14 мая 1869 р.» (Львів, 1913), який розробив І.Ющишин, передбачав створення національної школи, доступної для усіх суспільних верств. Школа мала бути народною, виховувати дітей у національному дусі, тісно співпрацювати з сім'єю й громадськістю, відповідати економічним, соціальним та гігієнічним умовам життя народу. Школа покликана зберегти здоровий дух нації, її мову, культуру, сприяти їх відродженню, розквіту і розвитку. «Народна школа, – зазначено у першому розділі законодавчої частини проекту «Ціль і устрій школи», – має виховувати морально, фізично та духовно, розвивати національну свідомість і почування дітей, їх розум, та довести їх до такого інтелектуального рівня, щоби вони виростили на пожиточних членів рідного народу і держави» [8, с.25]. Зазначимо, що в проекті вперше в українській історії у формулюванні мети школи вжито термін «національна свідомість».

Отже, на думку І.Ющишина, виховну мету школи може реалізувати через зміст окремих навчальних предметів. «В школі, саме й через школу мусить дитина, подібно як у сфері духової, так і матеріальної культури, спершись на вартостях середовища, переродитися й виховатися на нового, фізично здорового й творчого громадянина» [8, с.171].

Розмірковуючи над тим, якою має бути школа, український педагог Ю.Дзерович наголошує, що вона має «виховувати дітей в любові до своєї нації в усіх її проявах. Отже, школа повинна навчити дитину любити свою рідну мову, свою історію, свою бувальщину, дбати про своє здоров'я, знати про багатство й красу своєї землі, пізнати свої звичаї й обичаї, які ґрунтуються на засадах здорового способу життя, свою пісню, своє мистецтво, одним словом любити все своє, своє рідне. А це все цінити, любити навчить тільки своя школа» [7, с.57]. І про таку «рідну» школу дбають усі народи. Потребу у таких школах, зазначає Ю.Дзерович, відчули українці на західноукраїнських землях і через Українське Педагогічне Товариство засновували приватні школи – «станції рідної мови, здорового українського духа» [7, с.54].

Важливим чинником у розвитку освіти про здоров'я на західноукраїнських землях є знання своєї минувшини, своєї історії, з якої беруть початок основні складові здорового способу життя. Дітям «треба знати теперішнє життя свого народу, а щоб зрозуміти, як воно склалося, і як треба далі вести здоровий спосіб життя, необхідно освіченій людині знати минувшину свого народу» [2, с.59]. Учнівська молодь повинна добре вивчити досвід своїх предків, знати і вміти застосовувати їх на практиці.

Ю.Дзерович зазначає, що дитина вчиться веденню здорового способу життя, під вправною рукою виховника при кожній нагоді: під час розмов, при навчанні географії, історії, геології, природознавства, фізичного виховання. Хороший учитель зуміє навіть при викладанні математики, іноземних мов використовувати національні традиції, формувати патріотичні почуття та потребу до збереження власного здоров'я та ведення здорового способу життя. Народний «дух» має бути присутній при вивченні

руханки, музики, рисунків, ручних робіт.

Чинним патріотизмом для школяра Ю.Дзерович вважає добре навчання, «пильно учитися», збагачення знань, звичку до праці, до дотримання гігієни та уміння панувати над собою, виробляти в собі сильний характер, формуватися як здорова особистість.

Окрім школи на розвиток валеологічної освіти впливали і позашкільні чинники. Так, на Першому українському педагогічному конгресі, що відбувся у Львові 1935 року проф. Я.Кузьмів зазначав, що позашкільні чинники – «це: дім, церква народні установи, преса, книжка, театр – коротко: все довкілля. Однак вони мусять бути пронизані й насичені виховними впливами в дусі формування та збереження здоров'я молоді, залучення її до здорового способу життя, мусять між собою співділати, мусять постійно і самі про це тямити і кругом себе поширювати думку, що виховання – це безмірно важка справа, що це складний процес, що він триває ціле життя – і ніколи не закінчується на самій школі!» [5, с.194].

Головними чинниками виховання педагог виділяє родину, Церкву й державу, кожен з яких виконує свої специфічні функції. «Родина виховує індивідуально. Церква релігійно й морально, а держава національно й суспільно» [5, с.45]. Родина виховує дітей на основі природного й позитивного права, Церква – на основі Божого права, а держава на основі історичного права.

Таким чином необхідно виокремити, що головним чинником у розвитку валеологічної освіти, національної свідомості й самосвідомості українські педагоги на західноукраїнських землях вважали сім'ю. Педагоги наголошували на важливому значенні сімейного (домашнього) виховання.

На сторінках педагогічних часописів краю друкувалися статті західноукраїнських педагогів і передруковувалися праці, присвячені актуальним проблемам домашнього виховання. Вперше ця проблема була висвітлена в часописі «Газета школьна» 1877 року в статті П.Куліша, присвячені проблемам виховання дітей. Науковець зазначає «Хата мусить бути первою школою і первою церквою чоловікові» [2, с.137].

Родина, як стверджував І. Ющишин, повинна стати доброю школою чеснот і моральних якостей у формуванні фізичного і духовного здоров'я молоді. Адже перші задатки морального світогляду, який остаточно викристалізовується під впливом зовнішніх обставин і чинників, діти шляхом природного добору і силою авторитету отримують від батьків [7, с.316]. Для українців важливим було підтримання певних здоров'язбережувальних традицій, які вели до утвердження здорового способу життя в сім'ї. Здоровий спосіб життя означав таку його організацію, яка б забезпечувала б повноцінний розвиток дитини, її соціально – гігієнічну культуру, культуру розумової та фізичної праці, розумне проведення дозвілля. Перевага здорового способу життя полягала в тому, що в сім'ї створювалися умови для раціональної організації занять, чергування розумової праці з фізичною, можливості для підтримки доброго стану здоров'я раціональним харчуванням, фізичними вправами, загартовуванням організму дитини та всіх членів родини. Такий спосіб обумовлював переконання дитини в пагубному впливі алкоголю, куріння на її організм.

Звичайно, не можна стверджувати, що кожна сім'я, кожна родина виховувала дітей у дусі збереження власного здоров'я, виховання будувала на основі здорового способу життя. Як свідчать дослідження вітчизняних вчених, шкідливі звички, які часто були несумісними із життям, прищеплювалися

дитині, зокрема українській, з коліски. До наприклад, у Швеції використання соски було заборонено у законодавчому порядку, що одразу зменшило показник дитячої смертності. У той же час, на початку ХХ століття, у нас «... соска із настоянки маку, з додатком горілки, особливо в гуртових помешканнях, по різних «коєчно-коморочних» квартирах – це потрібна річ, бо крик дитини ламає спокій мешканців... І ось таким чином діти-алкоголіки з першого ж дня життя на світі!» [3, с.51]. Припускаємо, що народна приповідка: «Спить дитя, як у маківочці» має подібне походження. Відомо також, що у народній гомеопатії існують трави (копитняк європейський), якими здавна лікували алкоголізм. Це є підтвердженням давнього існування проблеми і спроби подолати її різними способами.

Про те, у родині, де батьки брали участь у діяльності чинних у той час культурно-просвітницьких товариств, важливими засобами у формуванні національної свідомості та здоров'язбережувальної культури була пам'ять про минуле попередніх поколінь, національні цінності українського народу, його традиції і звичаї.

Слід зазначити, що у багатьох сім'ях існувала добра традиція відзначати національні українські та релігійні свята, на які діти йшли разом з батьками і бачили їх ставлення до шкідливих звичок. Їх святкування глибоко западало у дитячі душі, пробуджуючи перші усвідомлення себе як невід'ємної частинки всієї української спільноти, яка прагне бути здоровою.

На західноукраїнських землях характерним було те, що у виховному процесі брала участь родина. Національно свідомі українські родини (Барвінські, Заклинські, Шухевичі та інші) виступали вагомим чинником у вихованні здорового покоління. Дітям змалку прищеплювали любов до рідної мови, рідного краю, до здорового способу життя. У будинках патріотичних родин влаштовували сходи, на яких були і дорослі, і діти, шкільна і студентська молодь, в яких читали українські часописи і вивчали пісні, народні забави тощо, в яких провідною думкою навіть в умовах ополчення було збереження національної традиції, яка передавалася дітям від батьків.

Родина – це вогнище, засноване Богом і природним порядком для того, щоб продовжувати людський рід, виховувати дітей. Згідно з природним порядком, наголошував Ю.Дзерович, Бог дав дитині фізичне життя, повинен його підтримати; це перший родинний обов'язок. Оскільки людина має душу, то другий обов'язок полягає в тому, щоб дати дитині й духовне життя, духовну довершеність. Цей обов'язок щодо дитини ґрунтується на справедливості й на любові.

Дім – це своєрідне відображення світу в мініатюрі, дає дітям перший матеріал для формального і матеріального розвитку, основу для формування характеру й індивідуальності. У родині можна набути найкращі вміння, розуміння індивідуальності й природи дитини, бо ніде дитина не почуває себе такою вільною і природною, як у родинному колі. Дитина перед очима батьків є немов відкритою книгою. Крім цього, у родині дитина вчиться любові до ближнього, співчуття, послуху, шанобливого ставлення до старших, вміння володіти собою у різних ситуаціях.

Найменшою суспільною клітиною є родина, завдання якої полягає у здоров'язбережувальному вихованні одиниці, у прищепленні любові до рідної землі, до Вітчизни, у вихованні національної свідомості. Продовжувати цю роботу має «правильно поставлена для потреб народу розбудована школа, а морально освячувати жертву в ім'я загального добра

– церква» [1, с.61].

Вагома частина у справі становлення національної школи та у розвитку валеологічної освіти припала на плечі Церкви, яка допомагає родині у формуванні духовного здоров'я дітей, охороняє права родини. Церква зазначає Ю.Дзерович, має все, що творить доброго, здорового виховника: у своїй Євангелії і науці має вона випробувані виховні засади й засоби досягнути цю мету. При кожній нагоді Церква нагадує родичам про їх обов'язки щодо дітей. Церква має надприродні виховні засоби, а саме: молитву, сповідь, св. Причастя, Богослужіння, що «образують духа, ум і волю». Церква є «великою виховницею, що її Господь бог установив для всего людства. Тому не може бути й мови про виховання там, де Церква не має впливу. Батьки й інші виховники можуть тільки тоді виповнити свої обов'язки, коли перейнялися заходами Христової науки, а зможуть свій обов'язок тим краще сповнити, чим сильніше їх засади моральності і чим совісніше тримаються приписів Церкви» [10, с.54].

Згуртовуючись навколо Церкви, громада виробляла свої правила громадського співжиття. Громада заступала за здоровим вихованням молоді, гостро засуджувала аморальні вчинки (порушення шлюбної вірності, яка веде до духовної та фізичної деградації, злочинство, конокрадство, вживання алкоголю). Неписані звичаєві закони співжиття на західноукраїнських землях регулювали стосунки між дівчиною і хлопцем, оберігали традиції громади. У дітей і підлітків, які брали участь у духовному житті громади і сім'ї, у церковних відправах, релігійних діях тощо, формувалося шанобливе ставлення до християнських і національних цінностей, які становили основу валеологічної освіти.

Наступним чинником, який робив все можливе для розвитку валеологічної освіти на західноукраїнських землях, за Ю.Дзеровичем, є держава. Якщо держава заступає у вихованні родичів, то має ті самі права й обов'язки, що і вони, тобто повинна дати дітям християнське виховання. До ХІХ ст. родина і Церква займалися вихованням. Після ХІХ ст. держава багато зробила для розвитку мережі шкільних закладів в яких пропагувався здоровий спосіб життя та формування основних засад здорового способу життя, збереження індивідуального здоров'я. Але часто допускалася помилка, що усувала Церкву й родину від впливу на виховання. Не треба забувати про те, писав учений, що не держава, а родичі мають виключне право до дітей і вони мають безпосередньо займатися їх вихованням.

Завданням держави є організація й утримання шкіл. Державні школи мають шанувати релігійну, національну й соціальну ідеологію родичів, а це означає, що школа повинна бути релігійна, національна, а також практична, щоб дитина, закінчивши навчання в школі, набула здоров'я, а не втратила його та підготовлена до соціального життя.

Розвиток освіти про здоров'я, громадських почуттів, крім історичних традицій, культурних досягнень, повинен також сягати до глибин реального життя. У вихованні доцільно поєднувати ці чинники, оскільки від них залежить формування здорової особистості та її характеру.

Важливого значення педагоги надавали ролі виховника, а саме учителя. Зважаючи на те, що виховання не ремесло, а мистецтво, завдання виховника у школі є надзвичайно складні й вагомими. Він має вести дітей з зрізними вдачами, здібностями, фізичним і духовним станом, неоднорідним моральним й інтелектуальним рівнем до єдиної мети – формування у

них потреби до збереження свого власного здоров'я та ведення ними здорового способу життя. З іншого боку, виховних впливає на майбутнє і долю довіреної йому дитини, бо те, що він зуміє посіяти в урожайній дитячій душі, те вихованець буде збирати впродовж життя. Своєю постійною виховною працею він впливає непомітно, але переконливо на духовне, фізичне, психічне здоров'я своїх вихованців.

Зазначимо, що в процесі проведення дослідження ми намагались охопити найважливіші віхи в історії розвитку освіти здоров'я на західноукраїнських землях, а саме через національну школу, позашкільні чинники їх становлення та показати, що освітня справа в цілому на Україні, зокрема на західноукраїнських землях, була на рівні європейських стандартів, а в окремі періоди навіть перевищувала культуру інших держав.

Проте, незважаючи на всі перешкоди, кількість української інтелігенції зростала, і полякам щораз важче було проводити свою політику як у державному будівництві, так і на ниві освіти. Вже наприкінці вересня – на початку жовтня 1939 р. відновили роботу школи в містах, а протягом жовтня – і в селах. До кінця 1939 р. по Україні було відкрито 890 нових шкіл, де рідною мовою навчалось 208 тис. дітей. Всі школи було переведено на державне утримання, навчання стало безплатним. Реорганізовувалися старі, відкривалися нові вузи і середні спеціальні навчальні заклади. Порівняно з іншими землями України на західноукраїнських землях українській інтелігенції вдалося зорганізувати досить розгалужену систему освіти, що охоплювала народні, загальноосвітні та фахові школи. Наймасовішими тут були народні (початкові) школи трьох типів, відповідно: одно- і двокласові, три- і чотирикласові, п'яти- і більше класові,

де загалом протягом 1938 – 1939 і до 1942 рр. навчалося понад півмільйона українських дітей.

Важко судити, як розвивалася здоров'язбережувальна освіта в подальший період – друга світова війна вписала свою сторінку в хід історії, а саме в структуру національної системи освіти.

Зауважимо, що важливою особливістю міжвоєнної доби було те, що в боротьбу за освіту включилися не тільки прогресивна інтелігенція, організації, товариства і партії, але й широкі народні маси, які прагнули бути здоровими, мати здорове покоління і всі вони зробили вагомий внесок у розвиток валеологічної освіти.

Висновки. На розвиток здоров'язбережувальної освіти на західноукраїнських землях (1918 – 1939 рр.) мала вплив організація різних форм роботи із молоддю – це товариства, гуртки, сходи, школа, родина, дім, церква, громада, держава. Зміст роботи цих утворень полягав у вихованні національної свідомості, у формуванні характеру й індивідуальності, духовного здоров'я, шанобливого ставлення до християнських і національних цінностей, громадських почуттів, які і становили на той час основу здоров'язбережувального виховання, розглядалось питання підготовки молоді до соціального життя. Основними методами та засобами, які розширили зміст валеологічної освіти була пам'ять про минуле попередніх поколінь, національні цінності українського народу, традиції і звичаї, молитва, сповідь, Св. Причастя, Богослужіння, мова, преса, культура – просвітницькі організації, бібліотеки, світлиці, читальні. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні методів та засобів з формування здоров'язбережувальних компетентностей у школярів досліджуваного періоду.

Список використаної літератури

1. Андрухів І.О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. Короткий історичний нарис. Івано-Франківськ: Плай, 1995. 72 с.
2. Бачинська-Донцова М. Праця в товаристві «Українська Захоронка». Львів: Рідна школа, 1934. Ч.13–14. С.196–198.
3. Баїк Л.Г. З історії розвитку української школи в Галичині (1868 – 1939 рр.). Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи. Київ: Новітня бібліотека, 1992. С.5–17.
4. Біленький Я. Українські приватні школи в Галичині. Львів: УПТ, 1922. 16 с.
5. Боберський І. Українське сокільництво (1894 – 1939). Львів: Сокіл-Батько, 1939. 16 с.
6. Гайдучок С. Фізичне виховання українського народу. Сокільські вісти. 1935. Ч.3–6. С.7–8.
7. Дзерович Ю. Педагогіка. Львів: Накл. Греко-католическої Академії, 1937. 240 с.
8. Заклинська О. Як добути красу і заховати молодість та здоров'я. Нові книжки. Львів: Весна, 1929. 194 с.
9. Суховерська О. Рухові забави й гри. Львів: Діло, 1924. 417 с.
10. Філяс О. Гігієна в дитячому садку. Українське дошкільня: [підручник для провідниць українських дитячих садків]. Львів: Рідна Школа, 1936. С.36–86.

References

1. Andrukhiv, I.O. (1995). *Ukrainski molodizhni tovarystva Halychyny: 1861 – 1939 rr. Korotkyi istorychnyi narys* [Ukrainian youth associations of Galicia: 1861-1939. A brief historical essay]. Plai [in Ukrainian].
2. Bachynska-Dontsova, M. (1934). *Pratsia v tovarystvi «Ukrainska Zakhoronka»* [Work in the company «Ukrainian Zahoronka»]. *Ridna shkola*. [in Ukrainian].
3. Baik, L.H. (1992). *Z istorii rozvytku ukrainskoi shkoly v Halychyni (1868 – 1939 rr. Aktualni problemy stanovlennia i rozvytku natsionalnoi shkoly)* [From the history of the development of the Ukrainian school in Galicia (1868-1939). Topical problems of formation and development of the national school]. *Novitnia biblioteka*. [in Ukrainian].
4. Bilenyki, Ya. (1922). *Ukrainski pryvatni shkoly v Halychyni* [Ukrainian private schools in Galicia]. UPT [in Ukrainian].
5. Boberskyi, I. (1939). *Ukrainske sokilnytstvo (1894 – 1939)* [Ukrainian beekeeping (1894 – 1939)]. *Sokil-Batko*. [in Ukrainian].
6. Haiduchok, S. (1935). *Fizyczne vykhovannia ukrainskoho narodu* [Physical education of the Ukrainian people]. *Sokilski visty*, 3–6, 7–8. [in Ukrainian].
7. Dzerovych, Yu. (1937). *Pedahohika* [Pedagogy]. Nakl. Hreko-katol. Bohosl. Akademii. [in Ukrainian].
8. Zaklynska, O. (1929). *Yak dobyty krasu i zakhovaty molodist ta zdorovlia* [How to get beauty and hide youth and health]. *Vesna*. [in Ukrainian].
9. Sukhoverska, O. (1924). *Rukhovi zabavy y hry* [Movement fun and games]. *Dilo*. [in Ukrainian].
10. Filias, O. (1936). *Higiiena v dytiachomu sadku. Ukrainske doshkillia* [Hygiene in kindergarten. Ukrainian preschool]. *Ridna Shkola*. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.09.2022 р.

Стаття прийнята до друку 03.10.2022 р.

Voloshyn Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Medical and Biological Disciplines, Geography and Ecology
Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine

Musienko Olena

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor
Department of Physical Education, Sports and Health
S.Z.Gzytsky Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology
Lviv, Ukraine

Bilas Pavlo

Assistant of the Department of Physical Education, Sports and Health
S.Z.Gzytsky Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology
Lviv, Ukraine

THE ROLE OF SCHOOL AND OUT-OF-SCHOOL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF HEALTH EDUCATION IN WESTERN UKRAINIAN LANDS (1918-1939)

Abstract. The interaction of the family, school and extracurricular educational institutions is one of the pedagogical prerequisites for the development of health education and the effectiveness of educating schoolchildren about a healthy lifestyle. The solution to this problem is carried out at the intersection of social and human sciences. The purpose of the article is to define the role of factors in the development of health education in the Western Ukrainian lands (1918-1939). In the research, we used the following methods: systematization and analysis of scientific and pedagogical literature on the research problem, search-bibliographic, interpretive-analytical and theoretical for formulating research conclusions. It should be noted that considerations regarding the decisive role of the school in the formation of the young generation's sense of responsibility for their own health are not new for pedagogical thought in the western Ukrainian lands. They became especially relevant in the 1920s and 1930s, when the region was part of the newly formed Polish state, the Polish-Lithuanian Commonwealth. This was caused, on the one hand, by the satisfactory state of health care of the population in the western Ukrainian lands at the state level, and on the other hand, by low hygienic conditions at the household level. This, in turn, caused almost the highest mortality rate among children in Poland, which in some places reached 30%, as well as an increase in the incidence of tuberculosis and other infectious diseases. The result of the study showed that the state of schooling in the western Ukrainian lands was determined by the previous course of the region's historical development, its political and economic situation. We determined that the management of education was carried out mainly in the interests of the Poles, which had a negative impact on the development of school education of Ukrainians and Jews. In many villages of the region there were no primary schools, and the percentage of students not covered by compulsory education remained high. As a result, the western Ukrainian lands lagged behind other provinces of Ukraine in the level of educational development.

Key words: health, Western Ukrainian schooling, health education, healthy lifestyle, school age, students.